

**Condicions de treball i duplicitat de models
d'actuació laboral. Dos factors que dificulten
l'aparició d'una consciència de conflicte entre
els col·lidors valencians**

J. CUCÓ

(Universitat de València
Institut Català d'Antropologia)

Durant vuit o nou mesos cada any, la recol·lecció de taronges és l'ocupació principal d'una gran part dels homes de Fortaleny (Ribera Baixa). Els propietaris petits i mitjans adapten el treball que realitzen en llurs terres al ritme seguit per la collita de cítrics, que és la principal font d'ingressos familiars. En aquest sentit, és més adequat de parlar d'obriers agrícoles que arrodoneixen l'import de llurs salaris tot treballant en les petites parcel·les familiars, que no pas dir que es tracta de propietaris que completen llurs ingressos llogant-se com a collidors de taronges. Aquestes circumstàncies, a desgrat d'ésser relativament recents per l'amplitud i la intensitat amb què afecten les diverses famílies, fan tot l'efecte que han estat ràpidament interioritzades per la majoria del poble. Així, quan hom tracta de reflexionar sobre la pròpia situació en una escala de superioritat o d'inferioritat determinades, les respostes d'autoposició s'aproximen força a les característiques generals de llur situació objectiva: un 65% de les persones sotmeses a l'enquesta es classificà com a pertanyent a la classe "obrero" i un 9% a la "pobre", mentre que el 26% restant es col·locà en la classe "mitjana" i foren nuls els entrevistats que s'identificaren amb la classe "alta".¹

Tanmateix, aquesta identificació relativament generalitzada amb una classe que s'ajusta als trets generals de la seva situació objectiva no correspon a una actuació coherent quan les activitats d'agricultor-propietari i de jornaler-assalariat entren en conflicte. Dit amb altres paraules, si bé la majoria dels agricultors es consideren ells mateixos com a jornalers, pertanyents a la classe treballadora, el fet és que actuen i reaccionen com a propietaris quan la defensa dels interessos dels primers pot esdevenir lesiva per als interessos dels segons. Un dels moments en què aquesta contradicció es fa patent és quan es declara una vaga de collidors. En aquest cas, hom es manté al marge i considera contraproduent l'augment salarial, puix que aquest, en repercutir sobre costos de producció, minva els seus beneficis en tant que propietari. No sembla adonar-se que allò que guanya com a propietari ho perd com a jornaler.

Si les pèrdues i guanys de propietaris i jornalers, amb motiu de la vaga, tendeixen a neutralitzar-se; si la minva dels seus ingressos com a propietari es veu compensada per l'augment de sou que guanya com a obrer agrícola, ¿com s'explica que l'agricultor a temps parcial consideri la vaga com a nociva per als seus interessos? Per què prefereix de defensar els seus interessos com a propietari i no com a assalariat, que en realitat aquesta és la seva ocupació principal i la font fonamental d'ingressos familiars? Per què, en definitiva, la seva actuació real contradiu la seva autodefinició de jornaler?

La hipòtesi de treball que proposem per a resoldre aquesta incògnita és la següent: el tipus de consciència de classe que caracteritzaria aquest grup correspondria al que A. Guiddens anomena "la forma menys desenvolupada de consciència de classe" i que és simplement aquella que enclou una identitat de classe. El que és més problemàtic és el pas d'aquesta classe de consciència a aquella altra que ell anomena "consciència de conflicte", és a dir, aquella que implica que la unitat de classe va lligada a un reconeixement de l'oposició d'interessos a una altra classe o classes (Guiddens, 1979: 128 i s.). Segons el meu parer, aquesta consciència de classe gairebé sense desenvolupar i la dificultat que comporta de passar d'un tipus de consciència a un

altre es pot atribuir a dos factors ben diferents: a) a les mateixes condicions de treball dels obrers agrícoles ocupats en la collita de taronges i, més concretament, al tipus de relacions que uneixen els diversos membres que componen aquella cadena de treball, i b) a l'heterogeneïtat de la composició interna d'aquest mateix grup, integrat per elements humans que fins no fa gaire pertanyien a classes socials diverses i, doncs, estaven regits per distintes normes de conducta i d'actitud.

L'amplitud i la complexitat dels factors assenyalats ens obliguen a donar-los un tractament distint i diferenciat. D'una banda, l'estudi de les condicions de treball s'iniciarà amb una breu descripció de la cadena de treball organitzada al voltant de la collita de taronges; a continuació hom farà una presentació esquemàtica dels lligams personals que uneixen els diversos individus que integren tots i cadascun dels equips locals de collidors i, finalment, hom farà una anàlisi d'aquests lligams i de llurs implicacions en l'àmbit de treball. D'altra banda, l'heterogeneïtat dels models de conducta que sembla regir l'actuació dels obrers agrícoles del lloc serà analitzada a través de l'estudi tant dels conceptes simbòlics que són portadors del codi de comportament d'aquest grup, com de l'àrea ambigua que marca el límit entre les accions correctes i les incorrectes i que constitueixen una font permanent de conflictes i d'ansietat entre els mateixos jornalers. D'aquesta manera hom espera demostrar com la incidència d'ambdós factors impossibilita al grup de jornalers propietaris una actuació coherent amb llur propi discurs, una actuació que correspongués més a la situació objectiva en què es troben.

Les condicions de treball dels collidors

La cadena de treball en la collita de les taronges

D'una manera general, a les comarques citrícoles del País Valencià s'organitza al voltant de la collita de taronges tota una cadena de treball molt jerarquitzada i amb unes funcions perfectament definides, l'eix central de les quals és el comerciant, l'amo del negoci. En depenen directament o indirecta la resta de membres d'aquesta cadena: els compradors o corredors de taronja, els caps de quadrilla (capataços o caps d'equip de collidors) i els collidors (obriers agrícoles eventuais dedicats a la collita), aquests darrers integrats en equips anomenats quadrilles o colles de collidors.

Els comerciants, segons el volum de llur negoci, donen treball a una sèrie de compradors, els quals realitzen una doble funció: d'una banda, s'encarreguen d'efectuar els contractes de compra-venda amb els agricultors, per la qual cosa perceben una doble comissió sobre el total de cadascuna de les transaccions efectuades, la del comerciant (un 1,5%) i la de l'agricultor (un 2%); de l'altra, són també responsables de la collita de tota la fruita que han adquirit, és a dir, de tot el procés que va des d'aquella compra fins que arriba el gènere al magatzem. Tanmateix, si més no en teoria, no és el qui s'encarrega de contractar la mà d'obra necessària per a collir les taronges comprades, ni de vigilar el rendiment dels treballadors, sinó que per a aquesta feina lloga diversos capataços de la seva confiança, als quals indica cada dia el nombre d'obriers agrícoles que calen per a satisfer la variable demanda de gènere al mercat. El

comprador és, doncs, l'*alter ego* del comerciant, davant del qual únicament ha de retre comptes. La seva missió és de “quedar bé”, de “complir” amb el propietari del comerç, de la mateixa manera que la responsabilitat del capataç o cap de quadrilla és de quedar bé amb el comprador que el lloga.

La posició del cap de quadrilla és, doncs, força més conflictiva: en canvi d'una petita prima en el salari i de l'estabilitat en la feina durant la temporada de la collita, ha d'executar les ordres del comprador enfront de la resta de col·lidors. La seva posició és ben ambígua, puix si bé realitza les funcions d'un capataç, treballa normalment com un jornalier més. Té la responsabilitat de vigilar el rendiment dels homes i de les escasses dones que treballen a càrrec seu, rendiment que és sancionat pel costum i que és recollit al “conveni col·lectiu”² que hom renova cada any. Té, però, també el deure de contractar i d'acomiarar els integrants de la seva quadrilla: això és el més difícil, el més penós. Perquè el nombre d'individus que componen una colla de col·lidors no és fix, pot variar sensiblement segons la demanda de gènere al mercat i la rapidesa amb què cal fornir-lo. El problema no rau a trobar mà d'obra quan en faci falta, sinó quan el comprador indica que a partir de demà necessitarà menys homes. Aleshores és el cap de quadrilla el qui ha de decidir a quines persones concretament deixarà sense feina. Com dir-los-ho, però? Sobre quines bases? El cap coneix els seus col·lidors: són els seus veïns, amics o simplement coneguts, coneix les seves necessitats i els seus problemes. Perquè així com el comprador pot ser veí del poble o no ser-ne —ja que el seu àmbit d'acció comprèn diversos termes municipals—, aquell ho és sempre. Quin criteri regeix la seva decisió d'escollir aquest o aquell, de desocupar aquell altre? Malgrat que aquesta decisió és facilitada per l'existència de certes normes, tal com veurem més endavant, la violència que implica el fet de preferir-ne uns i no uns altres i els maldecaps que això ocasiona són elements inherents al càrrec de cap de quadrilla.

La darrera anella d'aquesta cadena de treball és el col·lidor, obrer agrícola eventual que treballa en equips de deu, vint i fins i tot de trenta membres. A Fortaleny, llevat d'unes poques excepcions, els col·lidors són homes amb edats que oscil·len entre catorze i seixanta-cinc anys o setanta. L'lur forma de contracte és comuna a molts llocs: al vespre, després de plegar la feina, el jornalier es renta i s'arregla, es muda el vestit per un altre de net i se'n va als llocs públics de contractació, en el nostre cas als bars i al Casino del poble, on espera que el cap de quadrilla, per al qual normalment treballa, el confirmi o no en el seu lloc de treball per a l'endemà. És prou evident que el col·lidor és l'anella més feble de tota la cadena de treball. La continuïtat de la seva feina depèn de factors tan aleatoris com la demanda de taronja al mercat, la solvència de la firma exportadora per a la qual treballa, etc. Fins i tot està subordinat als factors climatològics, puix que una glaçada o una pedregada pot fer malbé la collita i paralitzar tot el procés de la recol·lecció. No diguem ja si és un bon o un mal treballador, si compleix o no, si és més o menys capaç, hàbil o resistent que no pas uns altres. Això influirà sens dubte en la seva continuïtat en la feina. Tanmateix, a desgrat de la importància d'aquests i aquells factors, n'hi ha un en darrer terme que és fonamental: el tipus de relacions personals que l'uneixen amb aquell o amb aquells individus dels quals depèn laboralment.

Aquest és justament el segon aspecte o, més ben dit, l'altra cara de la moneda de la primera part de la hipòtesi que hem plantejat al començament: les relacions personals que uneixen els diversos membres de la cadena de treball establerta en la collita de taronges, essencialment aquelles que hi ha entre compradors, caps de quadrilla i collidors, dificulten la consolidació d'una consciència de conflicte entre aquests darrers, per tal com aquestes relacions o, més ben dit, la intensitat d'aquestes relacions funcionen com una mena d'assegurança de treball per a l'obrer eventual. Dit d'una altra manera, com més íntimes són les relacions que manté el collidor amb els seus superiors —laboralment parlant—, més grans seran les seves possibilitats de continuar en la feina i més grans també les dificultats que actuï amb coherència amb la seva posició subordinada.

Relacions personals que uneixen els membres de tots els equips de collidors

A la comunitat hi ha aproximadament uns cent setanta collidors, dividits en tretze quadrilles, dirigida cadascuna pel seu corresponent capataç o cap, les quals depenen d'un total de vuit corredors, sis de locals i dos de forasters. Tots aquests són empleats de set firmes comercials, la seu de les quals radica fora del poble, llevat d'una que és la menys important. Atesa l'extensió enorme que implicaria una presentació municiosa i exhaustiva de les relacions personals que uneixen entre elles les distintes categories d'individus que componen els vuit grans equips locals (analíticament hem diferenciat els equips de les quadrilles o colles de collidors: per equip entenem totes les quadrilles i llurs components respectius que treballen i depenen d'un mateix comprador), ens limitarem a resumir en un sol quadre explicatiu aquell munt de relacions. S'hi explicitaran els diversos tipus de lligams personals —de parentiu, polítics, de veïnatge, d'amistat, de pertinença a una mateixa associació recreativa i d'altres— els quals lliguen de fet els caps de quadrilla amb llurs compradors respectius i cadascun d'aquests amb els diversos collidors a qui donen feina. Mai no apareixen reflectides en aquest quadre les relacions personals que hi poguéss haver entre els mateixos collidors. És a dir, que les relacions que hom hi ha tingut en compte són exclusivament les que hi ha entre els individus que ocupen posicions estructurals diverses en la cadena de treball de la collita de taronges.

<i>Tipus de relacions personals</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>Equips</i>					<i>8</i>	<i>Total de relacions personals</i>
parentiu	21	3	56	—	15	12	11	13		131
polítics	4	4	8	17	21	5	3	—		62
veïnatge	5	—	—	—	—	—	—	—		5
amistat	2	1	—	—	—	—	—	2		5
associació recreativa	4	—	—	—	—	—	—	—		4
altres relacions personals	—	—	—	—	2	—	—	—		2
<i>Total membres equip aproximat</i>	35	9	35	10	40	13	10	20	112	209

3. La utilització dels lligams polítics, d'amistat o de parentiu com a canals d'ocupació de la mà d'obra assalariada, o l'encobriment d'una situació de classe

La intensitat i la riquesa dels lligams personals que uneixen els collidors amb llurs respectius caps i corredors i aquests darrers entre ells demostra que la seva existència no és deguda al pur atzar. Ni més ni menys que dos-cents vincles —entre els quals es destaquen sobretot els de parentiu i els polític— uneixen els cent setanta individus que es dediquen directament o indirecta a la collita dels cítrics. L'extensió i les característiques peculiars d'aquest fenomen ens menen a plantejar-nos diversos tipus de preguntes: Com s'explica la imbricació que hi ha entre relacions laborals i lligams personals? Quines conseqüències té aquesta imbricació en l'àmbit laboral?

El punt de partença per a resoldre aquestes qüestions no pot ésser cap més que el coneixement de les bases sobre les quals recolzen les relacions socials en la comunitat. La publicitat de gustos i afeccions, qualitats i defectes, interessos i necessitats dels individus i de les famílies, és a dir, la pràctica inexistència d'una vida privada, condueix cap a una desconfiança generalitzada dels uns envers els altres. Només l'estabilitat de les relacions familiars, l'afinitat i la lleialtat compartides assegurin la confiança mútua i la restableixen. És a partir d'aquestes bases —del garbellament que suposa l'interconeixement profund— que es fonamenta la convivència lògica i necessària. Si aquestes són a grans trets les bases sobre les quals es fonamenten les relacions comunitàries, per què no poden ser també extensibles a les relacions laborals que s'estableixien al voltant de la collita de taronges? Dient-ho d'una altra manera: Per què no poden ésser vàlids els mateixos criteris de lleialtat i afinitat compartida els que s'imposin al moment de contractar els collidors? Si el criteri bàsic és la lleialtat i la confiança, qui podria ser-ho més que un parent o que un amic?

Pel que fa a aquest cas, les raons que guien un comprador per a llogar un cap de quadrilla no poden ésser més aclaridores:

...“per raons? *Pues* per... hòmens que tenen que saber escriure, un home que et tinga respecte i que és respectat, que tinga una responsabilitat... El comprador també mira si és familiar i si és responsable. Si és familiar i si és responsable, *pues* millor que un altre extrany, perquè sempre també mira com a família”.

És a dir, que al marge de les qualitats personals que el fan apte per a acomplir el càrrec, el cap de quadrilla ha d'ésser, abans que res, un home de tota confiança del comprador, que en defensí els interessos com si fossin propis. En poques paraules, la lleialtat del cap *versus* el comprador i la confiança plena d'aquest envers aquell són criteris fonamentals en l'elecció del cap de la colla dels collidors. Per això, la situació que hom considera ideal és que el cap sigui un parent pròxim i responsable o, a tot estirar, un amic íntim. De fet, la majoria dels caps locals s'acomoden a aquest model ideal de cap de quadrilla: sobre un total de tretze que n'hi ha al poble, dos són germans del comprador que els lloga, tres en són fills, un oncle, dos més hi estan lligats per lligams de parentiu més llunyans i només quatre no tenen amb el comprador cap lligam de parentiu. L'altre cap és un cas excepcional, perquè és el mateix comprador que fa de cap d'una de les colles de collidors.

Quant als criteris pels quals es regeix el cap per a elegir els components de la seva quadrilla, no solament són molt semblants als que guien el comprador, sinó que —i això és fonamental— mostren elements d'anàlisi que esdevenen bàsics per a la plena comprensió d'aquesta complexa realitat laboral.

1.^r Tot i que la rapidesa i la destresa en la feina són qualitats importants en un collidor, això no vol pas dir que són el factor que determina que hom doni feina a algú. Aquests factors més aviat apareixen com a secundaris, puix se subordinen sempre a una de les normes que regeixen les relacions laborals en la comunitat i que, d'acord amb nombrosos indicis, en presideix també altres aspectes fonamentals de la vida: els parents tenen sempre un ordre de preferència privilegiat i els amics ocupen el segon lloc en aquesta escala de prioritats que s'estableixen quant al tracte que és degut als individus amb els quals habitualment hom té contacte. Aquest ordre jeràrquic de preferència és considerat col·lectivament com a norma de compliment obligatori, talment que el transgressor és exposat a les ires i als consegüents conflictes familiars. D'aquesta manera, la imbricació estreta que hi ha entre lligams familiars i relacions laborals resta parcialment explicada: en donar feina primer als familiars, no solament compleixen una norma que sembla presidir i regular diversos aspectes de la vida del poble, sinó que aquesta norma, en proporcionar un criteri fix i obligatori per a la contractació de la mà d'obra temporal, evita nombrosos problemes i conflictes i reforça encara més els lligams familiars que ja hi havia. Ara bé, si el segon lloc en aquest ordre de preferència és ocupat pels amics, com és que a la pràctica els lligams polítics són els més estesos després dels de parentiu a l'interior dels equips de collidors?

2.ⁿ Aquest és justament el segon aspecte a tractar. Durant gairebé trenta anys la comunitat ha estat dividida en dues faccions polítiques irreconciliables: "els de l'Alcalde" i "l'Oposició".³ L'antagonisme profund que presidia llurs relacions va fer que el tracte entre els seus membres es reduís a l'estrictament indispensable i que cada facció cerqués separatament el lloc públic on es pogués reunir habitualment. Actualment, tot i que tant les causes que n'originaren l'aparició com el sistema polític global en què es desenvoluparen hagin desaparegut, aquestes fraccions continuen existint *de facto* i continuen reunint-se, doncs, en llocs públics distints. La diferència és que llurs membres s'han afiliat majoritàriament a partits polítics de signe contrari: els de l'"Oposició" al PSPV-PSOE i els de "l'Alcalde" a la UCD i Fuerza Nueva. La separació física i ideològica que hi ha entre ambdós, l'enemistat i la desconfiança que caracteritza llurs relacions expliquen prou per elles soles el fet que, al moment de la collita de taronges, els uns i els altres tendeixin a agrupar-se en equips distints. Aquesta situació tendeix a consolidar-se i a perpetuar-se, atès que el Casino i el bar on es reuneixen per separat són, al seu torn, els centres de contractació de la mà d'obra agrícola.

Què té a veure, però, tot això amb el problema plantejat sobre la relació política-amistat? I molt que hi té a veure, ja que en la comunitat els lligams polítics i d'amistat són perfectament intercanviables. És a dir, que l'afinitat ideològica és una base d'amistat tan vàlida com qualsevol altra. Més encara, ateses les característiques peculiars de la política local, els familiars i els parents solen pertànyer a la mateixa

facció, per la qual cosa és gairebé impossible de dir on comença un tipus de relació o un altre i on acaba. D'aquí que hom consideri amics els aliats polítics, puix que ben mirat aquest és un aspecte més de l'amistat. Un individu, fora de l'àmbit reduït de la família, es reuneix habitualment amb aquells que li són afins, amb aquells als quals està unit per una identitat d'interessos i de maneres de pensar —tant si són familiars, amics de la família o simplement correligionaris—. Per causa de les circumstàncies, del costum establert, ho fa sempre al mateix lloc, on no hi van per regla general els “altres”, els qui no pensen com ell. És lògic, doncs, que si un hom és un comprador o un cap de quadrilla, doni feina a aquells a qui coneix més íntimament i amb els quals manté un contacte diari.

D'aquesta manera es formen les quadrilles de col·lidors per un nombre d'individus més o menys fixos, units per la confiança que implica el coneixement mutu, units per lligams de parentiu, amistat o polítics, que es reforcen amb el contacte diari al tall. Solament quan cal més mà d'obra, el cercle s'amplia i s'integren a la colla els qui no són tan pròxims, els qui no tenen cap “protector”. En decreixer la demanda de col·lidors, el cercle es torna a reduir i només hi resten aquells treballadors que integren el cercle inicial. Per això, tot i la seva flexibilitat aparent, els equips de col·lidors tendeixen a ser en la pràctica grups compactes, amb una obertura escassa cap enfora, reticents a acceptar nous membres, als quals consideren com a forasters, com a elements estranys i de pas dins el cercle habitual. Aquests, al seu torn, en no tenir confiança amb la resta de treballadors, estan cohibits i encongits, gairebé demanant disculpa per la interferència que comporta llur presència en la vida quotidiana de l'equip.

Aquest “particularisme laboral” —que es refereix a un conjunt de normes comunitàries, profundament interioritzades i que s'expressen a través d'unes opinions i una conducta relativament coherent—,⁴ alhora que proporciona una sèrie d'avantatges tant per als col·lidors com per als qui els donen feina, mediatitza i transforma profundament les relacions laborals que hi ha entre aquests dos. D'una banda, pel que fa als primers, aquest particularisme, en establir un ordre fix de prioritat en la contractació, disminueix considerablement la competència laboral entre els més joves o més forts i els més vells o fables. Aquests darrers obtenen feina no pas per unes qualitats físiques que no tenen, sinó gràcies als lligams personals que els uneixen amb els capataços. A més, el fet de tenir un bon patró és l'única cosa que garanteix una certa estabilitat en el lloc de treball. És a dir, que la riquesa i la intensitat dels vincles personals constitueixen l'únic factor que obliga un cap o un comprador a mantenir un col·lidor en el lloc de treball quan, per les causes que sigui, decreix la necessitat de mà d'obra.

D'altra banda, però, aquesta norma que obliga el cap o el comprador a contractar primer els seus parents i a mantenir-los després en la feina, també exigeix a aquests darrers una contrapartida: ésser uns treballadors dòcils i lleials. En altres paraules, el fet de donar feina prioritàriament a parents, amics i correligionaris comporta també un avantatge per als capataços: assegurar-se una mà d'obra poc combativa, que considera propis els interessos del cap i que, en definitiva, és manejable i submissa.

El que és característic d'aquesta situació és que comporta responsabilitats i avantatges per ambdues parts. Compradors i caps de quadrilla se senten moralment obligats a donar feina als seus parents i propins i a mantenir-los fidels i submisos. Els col·lidors, al seu torn, han de correspondre a la deferència amb què són tractats mitjançant una actuació lleial i poc combativa, la qual els assegura una relativa estabilitat en el treball. En definitiva, els lligams personals que uneixen a caps i a jornalers mediatitzen les relacions laborals en un doble sentit: a) forneixen una significació més gran ("humanitzen") a les relacions estrictament laborals i fan més acceptables les dures condicions de treball, ja que permeten de conrear i mantenir lligams personals satisfactoris, i b) aconsegueixen una important funció instrumental per a uns i altres, puix fan més previsible una situació que no ho és i proporcionen un suport mutu enfront de les possibles perturbacions internes o externes. És precisament la incidència d'aquests dos aspectes allò que dificulta l'aparició d'una consciència de conflicte entre els jornalers. El benestar, la tranquil·litat i la seguretat que significa per a ells mantenir aquests tipus de relacions amb llurs caps o compradors, els impedeix de veure aquests darrers com a "representants" d'uns interessos oposats als seus, la qual cosa els impossibilita o, si més no, els dificulta d'actuar d'una manera coherent amb els seus propis interessos d'assalariats.

El llepaire ("llepó") com a expressió simbòlica que concreta l'ambivalència del llaurador en tant que propietari i jornal

Els col·lidors de Fortaleny fan servir sovint el mot "llepó", és a dir llepaire, per a qualificar censurant la conducta insolidària d'un obrer agrícola. Qui és, però, el llepaire? Quina mena d'accions cal fer per a merèixer aquest qualificatiu? Provisionalment hom pot definir el llepaire com l'antítesi d'allò que ha de ser un jornal, és a dir, aquell individu que avantposa els propis interessos i ambicions personals als dels seus companys i no dubta a realitzar qualsevol mena d'acte per tal d'assegurar-se una continuïtat i/o un lloc privilegiat en el treball, malgrat que amb això els pugui perjudicar, sia directament sia indirectament.

Ens trobem davant un símbol verbal que té una funció en l'àmbit laboral i que hom fa servir per a distingir una classe d'accions d'unes altres i que crea uns límits entre allò que hom considera normal i correcte i allò que és anormal i incorrecte. Aquesta noció de límit, però, exigeix una certa reflexió, perquè en principi un límit no té una dimensió precisa. Tal com diu E. Leach, "la natura d'aquests marcadors de límits és que són ambigus en llur aplicació i constitueixen una font de conflictes i d'ansietat" (Leach, 1978: 46). En altres paraules, hi ha una sèrie d'accions concretes l'execució de les quals, per part d'un obrer agrícola, ocasiona indefectiblement que sigui qualificat de llepaire; n'hi ha d'altres, però, sobre les quals hi ha una incertesa, és a dir, hom no pot precisar el lloc exacte en què l'actuació normal i correcta d'un jornal es torna anormal i incorrecta. És justament aquesta àrea ambigua i imprecisa d'actuació, base permanent de tensions i conflictes entre els mateixos jornalers, allò, que més ens interessa, ja que serà el fil conductor que ajudarà a explicitar aquell altre

factor que, conjuntament amb les condicions de treball, justificava la consciència poc evolucionada de classe per part de la majoria dels obrers agrícoles: l'heterogeneïtat de models que regien la seva conducta i actitud. Per a arribar a aquest punt caldrà delimitar prèviament tant la categoria de llepaire com aquella altra que li és oposada i que, en principi, anomenarem de "no-llepaire". Només així ens podrem apropar a l'àrea que constitueix el nostre centre d'interès i en la qual no sembla que hi hagi una delimitació clara d'ambdues categories.

El model de llepaire ('llepó')

El punt de partença per a delimitar aquella mena d'accions que indefectiblement ocasionen que hom sigui qualificat de llepaire serà la descripció de les diverses actuacions d'un col·lidor considerat públicament com el prototip de llepaire:

"Eixe és una cosa descompasada... É que no li importa, per eixemple, què diu l'amo? Suposant que es té que quedar ú a carregar el camió, ell es brinda sense necessitat de fir-li res... I es queda a carregar i no li cobra ni una pesseta (a l'amo). Este cas ha *ocurrit* fa molt poquet... Arriba i el patró es queixa al cap de quadrilla: —Xe, això com és que no em colliu a mi x arroves?—. O les arroves estipulades: —Xe, vui no heu aplegat, això com és?—. I *entonces* (l'amo) li heu diu a d'ell (al llepó). I *este* senyor diu: —Xe, *pues* jo demà t'en cull arreu setanta (arroves). Jo no m'explique com cullen cincuenta arroves, si ahí s'en poden collir setanta!—. I *entonces*, el patró, per a valdre's d'*este* senyor, per a *machacar* al cap de quadrilla o als demés treballadors resulta que diu: —Ja heu vorem demà— I *este* senyor al sandemà en vez de setanta li'n fa setanta i cinc i acaba a les dos de la vesprà... Però *entonces este* senyor ha anat a estall, s'ha matat a treballar per guanyar-se dos hores... I *entonces*, clar, el cap de quadrilla es queda en evidència, perquè lo primer que li diu el patró és: --no colliu ningú dia sisanta arroves i mira *este*, *hasta* les dos ha collit setanta i cinc—. Això heu havia fet ell per arrear-se una farolà i tirar per terra els demés.

Un altra. Quí té que anar per eixemple, en el cotxe de l'amo (quan) va ensenyar-mos el camp? Quí té que anar? *Pues* ningú vol anar. Ell! Ningú vol anar en el patró, perquè tu, al teu puesto i jo en el meu. Jo tinc cotxe, *pues* m'en vaig en el cotxe darrera de tu. I *enseguida* ell (el llepó), pam!, en el amo. I li contarà..., jo no sé lo que li contarà, lo que li convinga a d'ell per a quedar-se en bon lloc! *Este* senyor també té un atre mal que... clar, per a d'ell col·locar-se i tindre un puesto segur... qué... peixca?, *pues* un all i pebre, anguiles per a l'amo. A mi també me n'ha oferit. Però jo no les he volgudes mai, perquè jo no vull agrair-li a ningú res, perquè vull *arrear*-li —si toca— una pitada (l'informant és el cap de quadrilla de l'individu que es califica de llepó). Tu em dones a mi anguiles?, si vols me les donaràs, però per a mi seràs lo mateix que els altres... Ell és la *voz de su amo* i la del cap de quadrilla també. Però davant dels superiors, per eixemple, jo que soc cap de quadrilla, es fica baix de mi, a la banda de mi. Per descontat, encara que *después* diga lo contrari. És un cas especial! És que aplega a ser tan rellepó, tan rellepó que... li ven les taronges (a l'amo) un poc més barates".

Analíticament, les accions que fa aquest individu poden ésser classificades en dos grans grups. En primer lloc, l'obrer agrícola és qualificat com a llepaire quan invita l'encarregat o el patró, li fa regals o l'acompanya d'una manera ostensible i preferent. El patró i el jornalero, però, tenen drets i obligacions diferents i, cosa molt més important, ocupen posicions distintes. Són separats per una línia divisòria que, en principi, hom no pot franquejar, però cadascú al seu lloc, conservant íntegra la seva dignitat. Tanmateix el llepaire traspasa amb la seva actuació aquesta barrera, se'n va del lloc que li correspon com a assalariat i es posa "al costat" del patró i ensem "sota" seu. És a dir, que malda per fugir de la seva primitiva classificació, bé que sense atènyer l'altra. Allò que caracteritza aquesta mena d'actuació és que és essencialment interessada, per tal com l'individu fomenta l'amistat amb un superior per a aprofitar-se'n. Per això es diu que és un llepaire, perquè actua d'una manera complaent i fins i tot servil envers l'amo o el cap de quadrilla, els afalaga i els té totes les atencions, per tal de millorar així la seva situació en la feina. Només en el cas que entre ambdós hi hagués un vincle personal, previ a l'establiment de les relacions laborals, la seva manera de fer no seria considerada com a pròpia d'un llepaire.

En segon lloc, és també factible que l'actuació del llepaire sigui perjudicial per als seus companys. En pot lesionar els interessos indirectament, bo i treballant més estona o amb més intensitat del que és estipulat pel costum o pel Conveni Col·lectiu i, doncs, boicotejant un horari i un ritme de treball que hom ha aconseguit amb molts d'esforços. També els pot perjudicar directament tot fent de portanoves, d'espia de l'amo entre els obrers de la seva quadrilla. Amb aquesta mena d'accions el llepaire no solament se'n va del seu lloc i es capté d'una manera interessada, sinó que es fa inso-solidari amb el seu grup, en traeix els interessos i els dels seus companys.

Tal com veiem, la mena d'accions que caracteritzen el llepaire són molt variades: abasten tant aquelles que, almenys aparentment, són inofensives, com aquelles altres que esdevenen clarament nocives per als altres jornaleros. El llepaire, però, sempre actua interessadament i, per això, el seu comportament provoca sempre suspícies, recels i malentesos i la seva conducta se sol considerar generalment com a prenyada d'egoisme, malícia i males intencions. La seva lleialtat és el que hom constantment posa en dubte. D'ací la profunda desconfiança que inspirà tant entre els mateixos treballadors com entre els qui li donen feina. Aquesta desconfiança sembla que prové de la duplicitat permanent que caracteritza la seva actuació. Sempre està fent un doble joc: "al davant" diu i fa una cosa, però "al darrera" fa i diu tot el contrari. Tot parafrasejant J. Frigolé, hom pot dir que, en tant que persones que s'escapen de les classificacions primàries, els llepaire són contemplats amb horror, amb odi i repugnància, de la mateixa manera que els éssers monstruosos que participen de diverses natures o quimeres.⁵

Llepaire és, doncs, un concepte simbòlic que conté un antimodel de conducta o que, dit d'una altra manera, és portador d'un codi de comportament que defineix negativament els límits d'actuació d'un obrer agrícola. Mai de cap manera un obrer no s'ha de comportar tal com ho fa un llepaire, és a dir, el seu interès personal no l'ha de portar mai a posar-se "sota" el seu cap, ni "al seu costat", i no ha d'actuar, ni de

bon tros, d'una manera lesiva contra els interessos del col·lectiu en què s'integra. Ben mirat, passa com si aquest concepte condensés tota una postura tradicional de defensa dels obrers agrícoles davant les exigències de la patronal. La manca de sindicats en èpoques anteriors féu necessària aquesta forma de defensa simbòlica que, encara avui, continua funcionant i en plena vigència a desgrat de l'afiliació en massa dels jornaleros del poble en un sindicat de classe com ho és la UGT.

El concepte analític de no-llepaire

Per tal que el símbol de llepaire atenyi una significació plena i sigui comprès en la seva veritable dimensió, cal contrastar-lo amb la categoria que li és oposada, aquella que al començament hem anomenat "no-llepaire". I no podia ser d'una altra manera, perquè, tal com diu Leach, "els indicadors en els sistemes de comunicació... no tenen significacions aïllades, sinó només com a membres de conjunts. Un signe o un símbol únicament adquireix significació quan hom el diferencia d'algun altre signe o símbol oposat" (Leach, 1978: 65). Ara bé, de quina mena de comportaments és portador el concepte analític de no-llepaire? Quin qualificatiu sol rebre? L'anàlisi del material recollit ens porta a diferenciar tres categories de no-llepaire:

a) el no-llepaire és, sobretot, una persona amb una conducta laboral considerada com a normal i correcta. Es limita a complir la seva comesa, a rendir en el treball d'una manera raonable sense que per això afavoreixi el patró. Així, hom en parla com

"(és) un home que es limita a cumplir en la sua obligació i, quan s'acaba, ximpum!, i "no rendix més de lo que toca per a tinmre content a l'amo".

b) el no-llepaire, però, pot ésser també un home de conducta irrepreensible, sempre responsable dels seus actes, que fa allò que ha de fer i en el qual hom pot confiar del tot. La diferència amb el tipus anterior rau en el fet que en aquest cas la conducta del no-llepaire no solament és correcta, sinó que és considerada com a òptima i modèlica quant a rendiment i actitud laboral;

c) analíticament, hom podria distingir encara un tercer tipus de no-llepaire: aquell que es preocupa dels seus companys, que en fomenta la unió tot llimant les aspors i instaurant la pau i l'ordre en la quadrilla. El seu capteniment, a més de correcte i modèlic —entès ací en el sentit que hem apuntat al paràgraf anterior—, és considerat moralment bo. No solament procura que les seves accions siguin irrepreensibles, sinó que fa tot el que pot perquè les dels altres també ho siguin. Es preocupa pel bé de tots, n'apaivaga els esperits, treu la zitzània i procura que ningú no en surti malparat. Ultra "treballador" i "honrat", és l'home *solidari* per excel·lència i, doncs, l'home estimat i respectat per tothom.

Ens adonem que la categoria analítica de no-llepaire és molt lluny de ser unívoca. Més aviat és portadora de tres classes de significacions diferents. Tanmateix, dos fets criden poderosament la nostra atenció: mentre les primeres significacions són condensades en conceptes específics i distints —que corresponen respectivament a "home normal" i a "home honrat" o "treballador"—, la tercera, que és la que els as-

salariats prenen com a model de tracte, no sembla que estigui continguda en cap concepte precís. Amb altres paraules, no hi ha cap símbol verbal que ens aparegui com a portador de la idea de treballador solidari o que fomenta la unió entre els seus iguals. És significatiu, a més, que els missatges antitètics d'aquells altres que comporta el concepte de llepaire siguin recollits en símbols verbals diferents i no hagin cristallitzat en una experiència única reconeguda per tothom com a model a seguir pels obrers agrícoles.

Per què no hi ha el concepte portador del model d'acció solidària? Més encara, per què aquesta desmembració entre treballador solidari i honrat? Com és que no hi ha un concepte simbòlic que els inclogui tots dos? És evident que hi ha un èmfasi continuat a rebutjar aquells tipus d'actuació que poden implicar un afebliment de la unió dels jornalers enfront de la patronal. La importància donada a la figura del llepaire sembla "traduir el desig de viure en una societat dualista, amb dos grups i categories perfectament clares i definides, sense mediacions que obstaculitzin a cada moment i situació la pressió i les exigències dels jornalers damunt els amos" (Frigolé, 1977: 171). Ara bé, per què aquest èmfasi no és acompanyat d'una insistència paral·lela d'allò que ha de ser l'actuació global del jornalero? La resposta a aquesta i a les altres preguntes no es pot trobar sinó en l'àrea ambigua d'actuació que marca el límit entre el llepaire i el no-lepaire. Més concretament, en la inexistència d'un model únic amb una significació que tingui la mateixa validesa per a tots els assalariats agrícoles.

Els límits imprecisos i conflictius entre el llepaire i el no-lepaire

Fins ara hem parlat dels tipus antitètics d'actuació que es troben codificats i condensats en els missatges de què són portadors els conceptes de llepaire i de no-lepaire. Ara bé, tal com hem dit suara, els límits d'aquests missatges són ambigus. Ben mirat, hi ha un àrea —aparentment localitzada al voltant de la manera d'obtenció del treball—, en la qual el pas d'ésser llepaire a no ser-ne es fa d'una manera gairebé imperceptible i sembla que depèn de matitzacions subtils. Aquesta àrea ambigua i imprecisa ens interessa en tant que sembla ésser l'aspecte més visible de la profunda tensió que hi ha a l'interior de l'ampli grup de jornalers de la comunitat. Aquesta tensió sembla que procedeix del fet que no hi ha un model únic d'actuació vàlid per a tots els obrers agrícoles. Hom pot parlar, més aviat, de la coexistència conflictiva de dos patrons de comportament propis, respectivament, dels agricultors jornalers i dels jornalers *strictu sensu*, coexistència que s'explica per la transformació recent de l'estructura socio-econòmica o, més concretament, per la conversió dels propietaris petits i mitjans en obrers agrícoles.

Centrem-nos, però, en primer lloc, en el mode d'obtenció del treball. Hem descrit ja suara la forma habitual de llogar els collidors. Allò que ara interessa de posar en relleu és que sol ésser el cap de quadrilla el qui dona feina als jornalers als llocs públics de contractació. És ell el qui duu la iniciativa i avisa si té treball per a fer o no en té. Aquest fet ens ha portat a preguntar-nos si demanar treball comportava, tal com passa entre els jornalers murcians, una transgressió del límit simbòlic, un deixar

d'estar al seu lloc per a posar-se sota del patró. Allò que interessava de saber era si, en definitiva, aquesta acció constituïa un motiu de censura i, doncs, podia integrar-se amb aquelles altres que mai no ha de realitzar un obrer agrícola, si no vol ser titllat de llepaire. Vegem les respostes que s'obtingueren a partir de la pregunta sobre si el qui cerca o demana feina és un llepaire o no ho és.

1.¹ El fet que un jornalер pregunti al seu cap si té feina per a ell no constitueix, en principi, una transgressió del límit. És normal que hom es preocupi de la seva situació laboral immediata. Així, doncs, l'acció d'indagar, de buscar feina, no implica necessàriament de rebaixar-se davant l'amo i no constitueix en ella mateixa un motiu de censura. Ara bé, si una vegada obtinguda la resposta negativa l'individu s'obstina a continuar insistint, o comença a llagotejar el seu amo o a posar en mal lloc a algun dels seus companys amb vista a substituir-lo en la feina, aleshores sí que se'l pot considerar llepaire. En poques paraules, es pot cercar feina honradament o bé com un llepaire rebaixant-se davant el cap o essent insolidari amb els seus companys.

2.ⁿ Podriem, tanmateix, fer-hi un matís important: aquell que es refereix a la situació econòmica en què es troba aquell que cerca feina o, més concretament, si aquest darrer té altres mitjans de vida o no els té. El fet de ser pobre, amb fills a qui alimentar i sense cap altra font d'ingressos que el propi jornal, justifica de sobres que busqui feina o que en demani honradament. Però si el que en demana té altres ingressos addicionals, mereix la qualificació de llepaire, perquè el seu comportament és eminentment insolidari, perquè no li sap greu de treure el pa de la boca d'un company que en té més necessitat que no pas ell. Quan hi ha una demanda forta de mà d'obra, no cal anar a buscar feina: d'això, se'n preocupa el cap de quadrilla. Quan es restringeix, però, la demanda i apareix el fantasma de l'atur, cal anar en cerca del jornal. Si tots propietaris i jornalers, s'hi llancen indiscriminadament, els primers perjudicats són aquests darrers, ja que la seva subsistència depèn exclusivament del sou que guanyen, mentre que els qui tenen altres fonts d'ingressos poden passar perfectament un quant temps sense aquest treball. Per això hom diu que actuen com a llepaires, perquè són insolidaris amb llurs companys més necessitats.

3.¹ Hi hauria encara un tercer element d'anàlisi, sobre la interpretació del qual no sembla que hi hagi un acord generalitzat. És un fet prou conegut que els qui solen demanar feina són els agricultors a temps parcial o, dit amb unes altres paraules, aquests tenen menys escrúpols que els jornalers sense terres. La disconformitat es produeix en el moment d'interrogar la predisposició d'uns o altres a demanar feina. Per a alguns la postura incorrecta és la dels propietaris

“perquè tenen *menos* vergonya. Un pobret té vergonya, un pobret la demana per a atre, pero no per a d'ell”

En aquest cas, “tenir vergonya” fóra la postura correcta, consistiria a no demanar treball per a un mateix, plantar-se al seu lloc, no rebaixar-se davant l'amo; aquesta postura fóra la pròpia dels jornalers amb cap terra o ben poca. La incorrecta, la que implicaria “tenir poca vergonya”, fóra la dels agricultors acomodats que demanen feina.

Per a altres, en canvi, “tenir vergonya” és sinònim de covardia. Consideren lamentable que un individu tingui escrúpols de demanar treball i no s’hi atreveixi malgrat que estigui en atur i que ho necessiti amb urgència. La cosa contradictòria, reconeixen, és que solen ser més covards els jornalers sense terres que no pas aquells que d’alguna manera poden passar sense aquest treball.

És evident que el concepte de “tenir vergonya” conté significacions oposades i contradictòries. Ara bé, quina d’elles és la veritable? És que té un sentit negatiu, que és sinònim d’apocat i covard o, més aviat, implica una postura correcta, el fet de plantar-se al seu lloc i no rebaixar-se davant l’amo? La lectura que se’n fa sembla que depèn de dos factors: a) de si el qui en parla o ho jutja posseeix terres o no; b) de si l’individu del qual es parla o al qual hom jutja és propietari o no ho és. Tot passa com si en ell s’haguessin emmagatzemat desordenadament, sense criteri selectiu, experiències distintes, formes de veure la vida i de jutjar els actes dels altres diferents i, doncs, difícils de compaginar. No serà potser que ens trobem en una situació en què no hi ha un criteri únic vàlid, una sola significació veritable i que tot depèn del model normatiu al qual s’adeqüen tant l’interlocutor com l’actor?

És obvi que, almenys en un aspecte concret, el comportament dels propietaris i dels no propietaris assalariats és completament distint. Fa falta ara comprovar si aquesta actuació diferent s’estén també a d’altres moments de la vida laboral. Seguint aquesta línia d’investigació, trobem un nou element que tornava a fer patents les diferències que caracteritzaven les actuacions d’uns i altres. Diferències que eren també font de tensions i conflictes a l’interior del grup d’obriers agrícoles: al tall, els jornalers amb terres són més curosos, manifesten un zel més gran que no pas aquells que no posseeixen res. El seu treball és molt apreciat pels amos, la qual cosa incideix positivament en la seva estabilitat laboral. En canvi, a causa del seu engatjament excessiu, són durament criticats pels altres companys. A més, els primers protesten menys davant les injustícies que hom comet contra ells o el seu grup. Són, en definitiva, molt més conformistes que els jornalers sense terres. I, si mai arriben a secundar cap tipus d’acció reivindicativa, no en prenen mai la iniciativa, sinó que romanen en un segon pla. Per això, quan es produeix alguna represàlia o sanció per part de la patronal, solen eixir-ne més ben parats i conservar llur lloc de treball. En unes altres paraules, un doble tipus d’actuació distintiu i específic sembla que caracteritza els jornalers *amb* terres, que els fa mereixedors d’una permanència més llarga en la feina: compleixen amb un gran zel la seva comesa i són poc combatius en el camp laboral. En canvi, els jornalers *sense* terres es distingeixen per un capteniment totalment oposat, que els fa mereixedors d’una inestabilitat laboral més gran: són negligents en la feina i eminentment rebels i contestataris.

Si la conducta dels primers fa més fràgil l’estabilitat laboral dels segons, ja prou precària, si posa en dubte la seva continuïtat en la feina, és lògic que aquests darrers els critiquin durament, considerin insolidària llur postura i els qualifiquin de llepaires. Tanmateix, la manera d’actuar d’aquells no és fingida, forçada o hipòcrita; ho fan així perquè ho senten, perquè consideren que aquesta mena d’actuació és la correcta, més encara, el model a seguir. El zel i la submissió laboral dels agricultors a temps

parcial que treballen com a jornalers són òptims per a llurs caps, però no pas per a la resta dels companys, els jornalers sense cap propietat o ben poca, més rebels i contestataris, que veuen la seva actuació carregada d'egoisme i d'ambició i que, per això, els consideren amb una predisposició *quasi* innata a ésser llepaires. Fins i tot, a causa de llur actitud eminenment insolidària, hom arriba a identificar els llauradors acomodats —que no necessiten el jornal com a mitjà bàsic de subsistència i que, així i tot, hi van al darrera com a boigs—, amb els llepaires.

La inexistència d'un model vàlid d'actuació per a tots els jornalers

La tensió profunda que revela aquesta actuació tan greu, la divergència de comportament d'uns i altres és tan àmplia i intensa que no pot provenir pas únicament de l'ambigüitat dels límits del codi que defineix l'actuació dels jornalers. L'origen d'aquesta divergència, provocadora d'ansietats, tensions i conflictes, no pot ser altre que estructural. Aquesta afirmació, però, necessita una explicació aclaridora. Sabem que, en tant que producte social, tot símbol és el resultat d'un procés històric i que, *a fortiori*, tot univers simbòlic és incipientment problemàtic. La qüestió rau a saber en quin grau s'ha tornat problemàtic. Aquest problema intrínsec es pot agreujar “si alguns grups d'habitants arriben a compartir versions divergents de l'univers simbòlic” (Berger i Luckman, 1978: 136-137), o si, com en el nostre cas, els individus que es troben en una situació estructural semblant i es veuen forçats a conviure habitualment, participen d'universos simbòlics diferents. Dit d'una altra manera, el problema es planteja quan dos sectors de població, que en un passat recent ocuparen distintes posicions en un mateix sistema d'estratificació —com en el cas dels jornalers i propietaris de Fortaleny—, comparteixen ara una mateixa posició estructural, la d'obriers agrícoles, i comencen, doncs, a experimentar unes mateixes condicions de contractació, inestabilitat i competitivitat laboral. Tenint en compte la proximitat temporal d'aquest canvi, ¿participaran ambdós d'unes mateixes normes i models, d'un mateix univers simbòlic que transporti un codi idèntic d'actuació que reguli tots i cadascun dels aspectes de la vida laboral?

La resposta és clarament negativa. Durant els darrers vint o trenta anys, el panorama que presentaven les classes socials en la comunitat han experimentat una transformació profunda. Entre d'altres coses, s'ha produït una homogeneïtzació de l'estratificació social. Hom ja no pot parlar de dues classes clarament diferenciades, jornalers i “mitja capa” (concepte amb què es designava a tots aquells agricultors que posseïen prou terres per a viure'n i que en general no utilitzaven mà d'obra assalariada). Tanmateix, aquesta homogeneïtzació no comporta una adequació automàtica de les maneres de comportar-se uns i altres; no implica que el codi que era vàlid per a una classe, la dels assalariats agrícoles, sigui també vàlid i intel·ligible per als propietaris. El codi de conducta d'aquells se centrava prioritàriament en la necessitat de fomentar i mantenir la unió enfront de les exigències de la patronal. El d'aquests posava l'èmfasi en la manera com s'han de realitzar les tasques agrícoles. Si, quan treballen com a jornalers, els propietaris petits i mitjans mostren un zel més gran en l'a-

compliment de la seva tasca, són més curosos i responsables, col·laboren més amb el seu cap que no pas els jornalers sense terres, és perquè estan aplicant a la seva situació laboral actual un model de treball que era propi de llur posició anterior. Model que, a més, no explicitava el tipus de comportament que havien de tenir amb llurs semblants, tant si aquests ocupaven un lloc superior o inferior. Per això, la seva conducta apareix com a eminentment aprofitada, avariciosa, ambiciosa i insolidària, és a dir, mereixedora d'ésser qualificada com a pròpia de llepaïres.

Passa com si el llaurador que treballa com a assalariat no sabés quin és el límit del rendiment laboral d'un assalariat, és a dir, aquell que hi hauria entre el treball responsable i honest i el que implicaria "donar més del que cal", afavorir el patró. Tampoc no sembla que compregui gaire bé —no li dona, si més no, la importància que mereix als seus companys— allò que significa la solidaritat i la unió entre treballadors. Tanmateix, cal tenir en compte que la seva experiència col·lectiva és molt fragmentada i, si hom la compara amb la dels jornalers sense terres, esdevé gairebé inexistent. El fet que la seva conducta s'adeqüés al model ideal, al del "bon llaurador", no tenia res a veure amb la seva actitud respecte als altres, sinó que depenia bàsicament del seu esforç personal, el seu i el de la seva família (Cucó, 1977: 223 i s.). D'aquí l'èmfasi que els llauradors posen en el treball individual. D'aquí la importància de comprendre aquest darrer per a entendre plenament la seva actuació paral·lela com a assalariat.

Per al llaurador el propi treball té un "valor d'ús" quan l'esmerça en la seva explotació i no té equivalència en temps ni en diners. Per tant, difícilment podria ésser comparable al que realitza un obrer agrícola. En contraposició, el treball que realitza aquest darrer sí que té una equivalència en temps i en diners, és a dir, té un valor de mercaderia. En canvi del salari que percep, el jornalier ha de produir un rendiment determinat, perquè el jornal implica una intensitat i una rapidesa en la feina que són sancionades pel costum o pel Conveni Col·lectiu, com és el cas dels col·lidors de taronges. Hi ha un punt d'inflexió per sota del qual el jornalier serà qualificat de mal treballador i, per sobre del qual, per excés, serà considerat llepaire, perquè la seva actuació perjudica els interessos dels jornaliers, ja que trenca un ritme de treball absolut després de qui-sap-los anys de lluites i reivindicacions. Si el propietari petit o mitjà, quan treballa com a assalariat, trenca aquest ritme i es converteix en una mà d'obra altament rendible, submissa i agraïda, és perquè aplica uns valors diferents, unes normes i un model de treball distints als d'un jornalier *strictu sensu*. Treballa com a jornalier, però aplicant criteris de camperol, és a dir, aplica l'esforç de treball que realitza en la seva explotació (valor d'ús) al treball assalariat que realitza per a d'altres (valor de canvi = mercaderia).

Resumint, el codi de conducta que defineix quina ha d'ésser l'actuació dels jornaliers no sembla que tingui una validesa igual per als dos grups que actualment integren la massa de col·lidors de Fortaleny. Més encara, aquest és plenament vàlid per als jornaliers sense terres, bé que no ho és tant per als propietaris que treballen com a assalariats agrícoles. La posició feble dels primers els dugué a consolidar un codi de comportament que reflectia una postura solidària a l'interior i defensiva i contesta-

tària davant la patronal. Per la seva part, els condicionaments i les necessitats dels segons els conduï a enfortir el codi que insistia en el caràcter òptim del treball individual. Mentre que la conjunció de nombroses circumstàncies reduïa considerablement el nombre d'aquells, aquests darrers es veien forçats a llogar-se com a jornalers. La convivència obligada d'ambdós ha comportat el xoc de dues mentalitats, de dues maneres diferents i oposades de concebre les relacions en el treball, del que ha de ser el tracte amb llurs superiors (caps i compradors) i iguals, que ha omplert de recel i tensió llur contacte de cada dia. Els jornalers sense terres, en franca minoria i, doncs, amb escassa capacitat d'influir en les decisions dels seus nous companys i condicionar-les, han vist minvada llur capacitat de resposta enfront de la patronal, puix que l'actitud submissa i insolidària dels propietaris ha trencat llur capacitat tradicional de resposta. L'única arma que posseeixen és d'enlletgir contínuament l'actitud d'aquests darrers —d'ací que d'una manera reiterada els acusin de llepaires, el model de conducta dels quals ha restat obsolet i inadequat a la seva situació objectiva actual. És per això que hi ha una èmfasi continuada a definir negativament els límits de comportament d'un jornalero i de posar en relleu el que és un llepaire. Per això els símbols que condensen la definició positiva apareixen desdibuixats i incomplets i els límits que els separen es mostren tan plens de tensió i conflicte.

.....

En definitiva, a la llum de l'anàlisi presentada, les contradiccions que havien estat explicitades al començament de l'article ja no ho semblen tant. Els agricultors a temps parcial que treballen com a collidors no actuen d'una manera coherent amb llur pròpia autodefinició com a membres integrants de la classe obrera, perquè dos factors els ho impedeixen: de l'una banda, les peculiars condicions de treball en què es troben immersos les endolceixen i personalitzen, alhora que els asseguren una certa continuïtat en la feina. De l'altra, perquè el model que guia llur conducta continua essent bàsicament el mateix que regia la seva situació anterior, la de propietaris independents i autònoms. Més encara, si més no per ara, a desgrat de les contínues acusacions de ser llepaires, sembla que no hi ha cap altre element que tingui prou incidència per a canviar aquest contradictori "dir que hom és" i "considerar-se" i llur actuació real.

NOTES

- * Aquest treball és una versió parcial, modificada i sintetitzada, d'un altre anterior el qual l'autor va presentar com a tesi doctoral i que actualment és en premsa.
- 1. Per a obtenir les dades d'aquesta investigació es varen utilitzar diversos mètodes, entre els que figura l'enquesta sociològica. Aquesta enquesta fou realitzada pel propi investigador la tardor del 1978, la mostra fou distribuïda a l'atzar i representa el 10% del total dels veïns i el 22% del total de les famílies del

poble. En el qüestionari hi havia 62 preguntes, totes tencades excepte dues, ultra altres quatre que tracten de les dades personals dels informants. Les preguntes s'aplegaven en dues categories: a) aquelles que tenien com a objectiu l'adquisició d'informació general sobre la família de la persona enquestada; b) aquelles que pretenien adquirir informació tocant a actituds, opinions o mentalitat de la persona enquestada.

2. El jornal agrícola equival a un determinat temps de treball i a un determinat rendiment pel qual l'assalariat rep una remuneració previamente estipulada; temps, rendiment i salari que poden variar sensiblement: a) actualment, el jornal a les comarques tarongeres equival a cinc hores de treball que poden ampliar-se fins a vuit hores en d'altres zones del País Valencià; b) el rendiment requerit varia segons el tipus d'operació que es realitzi, l'estat físic del lloc on es dugui a terme l'operació, depenent fins i tot de les varietats del fruit si es tracta d'una feina de recolecció. En el cas de la collita de la taronja hi ha uns topalls que es consideren com de "rendiment normal" i que oscil·len entre 30 i 50 arroves (1 arrova = 13 kg.) per jornal; c) el salari pot variar segons la categoria, l'edat i el sexe de l'assalariat, les oscil·lacions de l'oferta i la demanda, i segons els acords a que s'haguessin arribat amb la patronal. En la recol·lecció de cítrics, el salari ha oscil·lat en els darrers quatre anys des de un mínim de 800 Pts. per a un collidor menor de 18 anys, a unes 1000-1300 en el cas en que aquest fos més gran de 18 anys. Cal afegir a aquestes quantitats una prima de 100 Pts. en el cas dels capatassos. De tota manera, i concretament en allò que es refereix a la recol·lecció de cítrics, la relació entre les empreses i els treballadors es troba regulada per uns Convenis Col·lectius de caràcter provincial, que es renoven anualment previ acord exprés entre les dues parts i que recullen aspectes tan variats com poden ser: retribucions salarials, jornada de treball, suspensió de la jornada de treball degut a la pluja o altres accidents meteorològics, desplaçaments, hores extraordinàries, comissió paritaria de la vigilància del conveni, etc.
3. Per a una informació més completa sobre aquest punt vegeu J. Cucó, "El canvi econòmic, l'estatificació social i el poder polític a una localitat de la Ribera Baixa del Xúquer", *Arguments* - 3, L'Estel, València 1977, pàg. 183 i s.
4. Atès que a la nostra comunitat aquest particularisme abarca no solament familiars, sinó també altres propïns —amics, veïns i correligionaris—, no ens ha semblat oportú d'afegir el qualificatiu de "familiar". Aquesta orientació particularista i de família s'expressa de moltes maneres en societats camperoles de diferents àrees culturals. Per exemple a Castella (Pérez Díaz, 1972), a Andalusia (Pitt-Rivers, 1971), al País Basc (Douglass, 1970 i Caro Baroja, 1958).
5. El concepte de llepaire sembla tenir moltes semblances amb el d'"ésser cacic" estudiat per J. Frigolé (1977).

Bibliografia

- BERGER, P. i LUCKMAN, T.H., *La construcció social de la realitat*, Buenos Aires, 1978, Amorrortu.
- CARO BAROJA, J., *Los vascos*, Madrid, 1958, Minotauro.
- CUCO, J., *Propiedad, tierra y trabajo en el País Valenciano: estudio de dos comunidades rurales*, Universidad de Valencia, Tesis doctoral, en prensa.

DOUGLASS, W., *Muerte en Murélagu*, Barcelona, 1970, Barral.

FRIGOLE, J., "Ser cacique y ser hombre: dos símbolos y dos modelos de relación en un pueblo de la Vega Alta del Segura", a *Homenaje a Julio Caro Baroja*, Madrid, 1978, C.I.S. pp. 371-390; modificat i ampliat a *Agricultura y sociedad*, núm. 5 (1977), 142-174.

GUIDDENS, A., *La estructura de clases en las sociedades avanzadas*, Madrid, 1979, Alianza Universidad.

LEACH, E., *Cultura y comunicación. La lógica de la conexión de los símbolos*, Madrid, 1978, Edit. Siglo XXI.

PEREZ DIAZ, V., *Estructura social del campo y éxodo rural*, Madrid, 1972, Tecnos.

PIIT-RIVERS, J.A., *The people of the sierra*, Chicago, 1971, University of Chicago Press.